

SPECYFIKA WYWIADÓW DZIENNIKARSKICH: *KOBIETY – KOŚCIÓŁ – ŚWIAT*¹

PELAGIA BOJKO

Instytut Filologii Polskiej

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim

ABSTRACT

The specificity of journalistic interviews: *Women – Church – World*

The interviews with women published in the *Women – Church – World* in the *L'Osservatore Romano* address the problem of the position and role of women in the modern world. The paper shows new phenomena as well as the way of presenting them. It discusses the form of conducting interviews with women and their specific focus not only on the topics, but also the educational aspect, as the interviews show women as patterns of attitudes linking emancipation and tradition, implementing new ideas of feminism.

Keywords: interview, journalism, woman, society, emancipation, feminism

Wywiad mający starożytny rodowód należy współcześnie do najpopularniejszych gatunków dziennikarskich. Jego istotą jest dialog tworzony z naprzemiennie prezentowanych wypowiedzi, tworzących semantyczną całość. Współcześnie – po-

¹ *Kobiety – Kościół – Świat* to dodatek do czasopisma *L'Osservatore Romano*.

dobnie zresztą jak w starożytności² – wywiad może mieć różne formy i tematyczne ukierunkowania. Czasem dziennikarz na sposób sokratejski naprowadza rozmówcę na trafną odpowiedź (por. Tatarkiewicz 1988, t. 1, s. 76–77), czasem jak Arystoteles próbuje „moralizować”³, a czasem na sposób lukianowski prowadzi rozmowę o charakterze satyrycznym (zob. Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopień-Sławińska, Sławiński 2002, s. 99). W dziennikarstwie rozmaicie można wykorzystać wywiad-rozmowę, publikując treść dialogu w sposób dokładny bądź przestyliizowany (por. definicję wywiadu; Saloni 1968, s. 72). Wydaje się, że stopień owego przestyliizowania zależy nie tylko od dbałości dziennikarza o poprawność języka publikacji, ale także od obiektywizmu lub pewnej tendencyjności w podejściu do osoby rozmówcy czy tematu, a także od rodzaju czasopisma, który pozwala (lub nie) na pewną swobodę w tym zakresie. Ta kwestia może stanowić ciekawy temat badawczy w odniesieniu do rozmaitych czasopism publikujących wywiady. Stanowi też punkt wyjścia niniejszego omówienia.

Wydawane w Watykanie pismo, od 1980 roku ukazujące się w wersji polskiej jako miesięcznik, zawiera interesujący dodatek *Kobiety – Kościół – Świat*⁴. To odrębny dział dziennikarskich wypowiedzi prezentujący zagadnienia niezwykle aktualne w ostatnim dziesięcioleciu, w którym tak wiele mówi się o emancypacji kobiet, o ideologii gender⁵, o pozycji i roli kobiety w rodzinie, społeczeństwie i świecie. Dział ten zróżnicowany jest pod względem problematyki, jak również sposobów jej prezentacji. W nim właśnie znajduje się wiele wywiadów przeprowadzonych z kobietami jako znanymi – a częściej nieznanymi – działaczkami na rzecz idei, którym się poświęcają.

Niniejszy artykuł ma dwa główne cele. Po pierwsze jest próbą uchwycenia poruszanej w wywiadach problematyki związanej z działalnością kobiet i jej adekwatności do nazwy dodatku: *Kobiety – Kościół – Świat*. Po drugie – skupia się na samej formie wywiadu jako metody pracy dziennikarza i jako dziennikarskiego gatunku⁶ kwalifikowanego rozmaicie – jako pograniczny, informacyjno-publicystyczny, czasem czysto informacyjny – w zależności od konkretnej wersji wywiadu i jego charakteru. Interesuje mnie, w jakiej wersji (lub wersjach) występują wywiady z kobietami publikowane w dziale *Kobiety – Kościół – Świat*, czy ma

² Starożytne korzenie wywiadu jako dialogu są oczywiste dla badaczy kultury, literatury i gatunków wypowiedzi, są też często wskazywane w pracach z tych dziedzin (zob. m.in.: Wolny-Zmorzynski i in. 2006, s. 110).

³ Arystoteles wprawdzie wbrew moralizmowi twierdził, że „najwyższym dobrem jest nie cnota, ale szczęście”, ale też uznawał, że do szczęścia dochodzi się przez cnotę (zob. Tatarkiewicz 1988, t. 1, s. 120).

⁴ Główne działy tego czasopisma zawierają przemówienia i dokumenty Ojca Świętego oraz Stolicy Apostolskiej, jak również artykuły, które we włoskim wydaniu publikowane są codziennie. Więcej o powstaniu czasopisma, jego działach i ukierunkowaniu zob. w: Benedykt XVI 2011.

⁵ Zob. chociażby artykuł Lucetty Scaraffia o równości społecznej w odniesieniu do ideologii gender (Scarafia 2011).

⁶ Zob. syntetycznie przedstawione omówienie zawierające rozróżnienie wywiadu jako gatunku wypowiedzi i jako metody pracy dziennikarza – sposobie pozyskiwania informacji w rozmowach z uczestnikami zdarzeń lub specjalistami z danej dziedziny (Fras 2005, s. 90–92).

to związek z tematyką wywiadu, czy mają one zasadniczo jeden charakter, czy są zróżnicowane pod względem formy i w jaki sposób. Czy można mówić o tendencyjności tych wywiadów?

Artykuł opieram na wydaniach miesięcznika *L'Osservatore Romano* z lat, w których w polskim wydaniu publikowany jest dodatek *Kobiety – Kościół – Świat*⁷, przy czym, jeśli idzie o numery z bieżącego roku, korzystam z pięciu pierwszych⁸.

I. Kobiety – Kościół – Świat jako dodatek do „gazety Papieża”

Właśnie to określenie – „gazeta Papieża” – stosowane jest popularnie przez czytelników włoskiego wydania dziennika *L'Osservatore Romano*, który w Polsce, w polskiej wersji, ukazuje się jako miesięcznik (zob. Benedykt XVI 2011). Czasopismo to powstało w 1861 roku jako „dziennik wieczorny”. Jeszcze w XIX wieku zostało wykupione przez Stolicę Apostolską i jako jej dziennik „od półtora wieku upowszechnia Magisterium papieży i jest jednym z najistotniejszych narzędzi służących Stolicy Apostolskiej i Kościołowi” (Benedykt XVI 2011, s. 3). Dziennik powstał z inicjatywy osób prywatnych, popieranym przez władze państwa papieskiego i miał być czasopismem polityczno-religijnym ukierunkowanym na obronę zasad sprawiedliwości. Wykupiony przez Stolicę Apostolską zyskał większy prestiż i funkcjonował stale, publikując nie tylko dokumenty kościelne i przemówienia papieskie, ale także informacje dotyczące historii i aktualnych problemów świata. W drugiej połowie dwudziestego wieku czasopismo zaczęło wydawać w różnych językach i upowszechniło się ono w różnych krajach, służąc zgodnie z pierwotnym założeniem przekazywaniu prawdy i wzmacnianiu „katolickiej jedności” (Benedykt XVI 2011, s. 4). Jednak w czasach obecnych dziennik ten staje się także pismem „opiniotwórczym”, które nie tylko informuje, ale też wychowuje. Jak zaznaczał Benedykt XVI, *L'Osservatore Romano* otwiera się dziś na szerszą problematykę człowieka i Kościoła, podejmując w rozmaitych przemówieniach, artykułach i wywiadach kwestie ekumenizmu, spotkań międzykulturowych, bioetyki i kobiet⁹.

Takie postrzeganie działalności „gazety Papieża” spowodowało pojawienie się na jej łamach nowego działu „Artykuły i wywiady”, a także stworzenie dodatku o tytule: *Kobiety – Kościół – Świat*. W polskim wydaniu *L'Osservatore Romano* dodatek taki pojawił się w roku 2012 w numerze 11. Od tego czasu przez kolejne lata niemal w każdym numerze pisma publikowanych jest od dwu do pięciu tekstów pod hasłem: *Kobiety – Kościół – Świat*. Mają one formę artykułów, reportaży,

⁷ Dodatek *Kobiety – Kościół – Świat* zaczęto publikować w listopadzie 2012 roku, zatem są to numery od 11 (347) 2012 do 5 (382) 2016.

⁸ To numery: 1(379) 2016 – 5 (382) 2016.

⁹ W ostatnich latach temat kobiety i jej roli w społeczeństwie oraz nauce Kościoła podejmowany jest w wielu pracach (zob. m.in. Braun-Gałkowska 1989; Schumacher 2008, s. 8–10; Białas-Zielińska 2010, s. 80–91).

wywiadów. Ich bohaterami są ludzie uwikłani w problemy współczesnego świata, a rozmówczyniami – kobiety zaangażowane w rozwiązywanie tych problemów, zwłaszcza – w pomoc takim ludziom.

II. Rozmówcy i tematyka wywiadów

Tematyki wywiadów z kobietami nie można określić jednym zdaniem. W gruncie rzeczy za każdym razem poruszany jest inny problem, ale jednocześnie problematyka wszystkich wywiadów zamieszczanych w dodatku *Kobiety – Kościół – Świat* jest w pewnym sensie podobna, bo skupiona wokół życia niezwykłych osób borykających się ze „zwykłymi” problemami współczesnego człowieka. Można wszakże wyodrębnić trzy grupy tematyczne: przemoc i dyskryminacja kobiet, role „emancypacyjne” oraz egzystencjalne problemy ogólnoludzkie.

I. Przemoc i dyskryminacja kobiet

Pierwszy wywiad opublikowany w nowym dodatku do *L'Osservatore Romano* nosi tytuł „Moc i pomoc kontra przemoc” (Galeotti 2012). Wydaje się świadczyć o pasji, z jaką zabrano się do tworzenia tego działu, i o ukierunkowaniu tematów na problematykę uznaną za najpilniejszą i najbardziej powszechnie występującą. Giulia Galeotti przeprowadziła wywiad z s. Anną Bauchan, zajmującą się wspieraniem kobiet będących ofiarami gwałtów, przemocy fizycznej i psychologicznej w rodzinie i poza nią, zagrożonych prostytutką. Temat został potraktowany szeroko, bez wyjaskrawiania sensacyjnych scen, za to z zaakcentowaniem samego problemu kobiety jako człowieka poniżanego i maltretowanego. Zwrócono uwagę na psychologiczne skutki przemocy, trwające czasem całe życie, a bohaterki nie zostały podzielone na grupy tzw. „kobiet upadłych”, pochodzących z „marginesu społecznego” czy tworzących „rodziny patologiczne”. Akcentowano natomiast ich ludzką godność, której ktoś kiedyś nie dostrzegał, czyniąc z nich ofiary, którym dziś trzeba przywrócić wiarę w tę godność i pomóc stworzyć warunki, w których one same będą ją budowały.

Problemem najbardziej porażającym w tej grupie zagadnień jest przemoc wobec kobiet traktowana jako narzędzie walki. Jak mówi Pauline Aveto – gwałt jest to „najbardziej nikczemna z form przemocy wobec kobiet afrykańskich”, szczególnie gdy jest to „gwałt stosowany jako narzędzie walki, po które sięga się coraz częściej, jako że gwarantuje winnym bezkarność” (Araujo 2013). Autorka książki poświęconej temu tematowi¹⁰ została poproszona o udzielenie wywiadu, by poprzez jego publikację uświadomić światu koszmar kobiet afrykańskich, wobec których powszechnie stosowana jest przemoc. Skrajnym przypadkiem tak traktowanej przemocy był gwałt na kilkudziesięciu kobietach dokonany przez żołnierzy na stadionie

¹⁰ Książka we włoskim tłumaczeniu ukazała się w 2012 r.: P. Aveto Eze (2012). *Lo stupro come arma di guerra in Africa*. L'Harmattan, Italia.

w Konakry w Gwinei 28 września 2009 roku. Okrucieństwo gwałcieli spowodowało śmierć wielu z tych kobiet (Araujo 2013, s. 53). To wydarzenie zostało w wywiadzie przedstawione bez drastycznych szczegółów – które przyciągałyby uwagę przeciętnego odbiorcy, lecz odrywałyby ją od zasadniczego problemu.

Wywiad odsłania jednak również inną stronę upokarzania kobiet – wielowiekowe afrykańskie tradycje jako źródło dyskryminacji ze względu na płeć. Sytuację komplikuje jeszcze bardziej fakt, że niektóre z tych tradycji podtrzymują same kobiety (jak np. tradycyjne okaleczanie żeńskich narządów płciowych). Prowadząca wywiad Alicia Lopes Araujo zwraca uwagę na rolę mediów, które mogłyby stale przypominać o takich problemach, nie szukając w nich sensacji, ale uświadamiając rozmiar i złożoność przemocy, której ofiarami są kobiety.

2. Role „emancypacyjne”

„Emancypacyjnymi” nazywam pełnione przez kobiety funkcje, które tradycyjnie pełnili mężczyźni. Stosuję jednak cudzysłów w tym określeniu, nie tylko dlatego, że samo słowo „emancypacja” jest nieco niejasne, ale również dlatego, że – jak się wydaje – nie zawsze funkcja pełniona przez kobietę oznacza jej pozycję równorzędną w stosunku do pozycji mężczyzn występujących w analogicznych rolach¹¹.

Jeden z tematów podjętych przez Giulię Galeotti w wywiadzie to: kobieta teolog i jej rola w Kościele, a także uznanie przez nią racji Kościoła wykluczającego kapłaństwo kobiet (Galeotti 2013a, s. 58–59). Charakterystyczna w tym wywiadzie okazuje się pewna ambiwalencja w przedstawieniu kobiety jako dowartościowanej przez włączenie jej do Międzynarodowej Komisji Teologicznej, której członkami byli wcześniej wyłącznie mężczyźni, i jako przekonanej (wbrew jej wcześniejszemu przeświadczeniu), że kobiety nie powinny zostawać kapłanami. Sara Butler, która występuje w wywiadzie w roli kobiety wyniesionej na wysoką pozycję w Kościele, rezygnuje zarazem z walki o funkcję wyższą, jaką jest kapłaństwo kobiet, za którym się opowiadała przez wiele lat. Pomijając kwestię słuszności wyłączenia kobiet z kapłaństwa w Kościele katolickim¹², uznać trzeba, że wyemancypowanie bohaterki wywiadu okazuje się dyskusyjne.

Kobietą, której powierzona została funkcja pełniona niegdyś wyłącznie przez mężczyzn, jest Hanna Suchocka. Wywiad z nią przeprowadziła Dorota Swat, akcentując w tytule publikacji funkcję kobiety-premiera¹³ oraz odznaczenie przez papieża nadane Hannie Suchockiej jako ambasadorowi Polski przy Stolicy Apostolskiej (2001–2013) (Swat 2013, s. 58–59)¹⁴. Droga Suchockiej do pozycji

¹¹ Ta kwestia wciąż jawi się jako zadanie (zob. Bełch 2007, s. 209–210).

¹² Jest to kwestia sporna dla wielu ludzi i nie stanowi tematu tego artykułu, zaś nauka Kościoła mówi o tym jednoznacznie (zob. Jan Paweł II 1988; zob. też: Kongregacja Nauki Wiary 15.10.1976).

¹³ Powołana na ten urząd 10 lipca 1992 roku Hanna Suchocka funkcję premiera pełniła do października 1993 r. (zob. Dudek 1997, s. 228–229).

¹⁴ 18 października 2004 r. Hanna Suchocka została odznaczona Wielkim Krzyżem Orderu Błogosławionego Piusa IX. To jedno z najważniejszych papieskich odznaczeń łączy się z przyznaniem szlachectwa (Pijaczyński 2004). Papież odznacza Suchocką, 19.10.2004 [<http://kosciol.pl/article>].

premiera miała wiele etapów, wiodła przez studia prawnicze ukończone w 1968 roku, pracę w Sejmie nad przygotowaniem nowego prawa o związkach zawodowych i wolności słowa¹⁵, głosowanie przeciwko delegalizacji „Solidarności”¹⁶. Jak sama zaznacza, „prawdziwą politykę” zaczęła uprawiać w 1989 roku jako członek Komitetu Obywatelskiego „Solidarności” (Swat 2013). Ostatecznie jednak odeszła z polityki¹⁷, w której nie mogła mieć wpływu na wprowadzanie rozwiązań uznawanych przez nią za słuszne. Mając tego typu doświadczenia jako kobieta polityk uważa, że kobiety doskonale sprawdzają się w funkcjach uznawanych za męskie, także w reprezentacjach organizacji kościelnych.

Jak Hanna Suchocka przedstawiona została w wywiadzie jako kobieta polityk, tak s. Carmen Sammut została poproszona o wywiad jako kobieta współdecydująca o przyszłości Kościoła. Pracuje m.in. nad dokumentem regulującym stosunki między biskupami a instytutami zakonnymi (Scaraffia 2016, s. 59–61). Istotny jest nie tylko sam udział Sammut w takich pracach, ale też nowoczesne podejście do zmian w powstałym w latach siedemdziesiątych dokumencie¹⁸, który mówił niemal wyłącznie o instytutach męskich, niejako ignorując istnienie i rolę analogicznie funkcjonujących żeńskich zgromadzeń. Ta kwestia stała się w wywiadzie punktem wyjścia do nakreślenia szerszego problemu pewnej „niezauważalności” żeńskich zgromadzeń. „Zakonnice stanowią prawie trzy czwarte ogółu zakonników, a jednak są niewidoczne, tak jakby ich w Kościele nie było” – mówiła Sammut (Scaraffia 2016, s. 60). Dlatego tak istotne w wywiadzie stało się zaznaczenie potrzeby ich współdecydowania o Kościele i przyznania kobietom równoprawnego miejsca i pola do działania w jego strukturach.

Wywiad przeprowadzony przez Catherine Aubin prezentuje jeszcze jedną kobietę, która objęła funkcję wcześniej – od stu trzydziestu lat – sprawowaną wyłącznie przez mężczyzn. To redaktor naczelna dziennika *La Croix* (Aubin 2014, s. 59–60). Jak zaznacza Aubin, Dominique Quinio jest pierwszą kobietą, która kieruje gazetą codzienną we Francji. W dodatku jest to „dziennik idei, nie pewnej strony” (Aubin 2014, s. 59). Oznacza to, że każdy może wyrazić tam własne sądy, przekazać to, w co wierzy, i jego słowa potraktowane zostaną z szacunkiem, nawet jeśli odpowiadający na nie ma poglądy odmienne. Dział „*Courrier*

php/20041019135513542; 31.10.2016]. Warto dodać, że 28 listopada 2012 r. Hanna Suchocka otrzymała doktorat honoris causa Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie.

¹⁵ Pracę w Sejmie zaczęła w 1980 r. jako posłanka Stronnictwa Demokratycznego. W latach 1980–1985 brała udział w pracach Sejmu, m.in. nad ustawą o związkach zawodowych. Pierwsze czytanie projektu tej ustawy odbyło się w czerwcu 1981 r. Została ona zatwierdzona jako Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych (DzU 1982, nr 32, poz. 216).

¹⁶ Głosowanie odbyło się 8 października 1982 r.

¹⁷ Sama Suchocka odejście z polityki wiąże z atmosferą i „agresją” w Sejmie. Definitywnie żegna się z polityką, rezygnując z kandydowania w wyborach politycznych w 2001 r. i przyjmując funkcję ambasadora przy Stolicy Apostolskiej (Swat 2013, s. 59).

¹⁸ Dokument ten to *Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et reigiosos in Ecclesia*. Został opublikowany, podobnie jak inne dokumenty wydawane przez Stolicę Apostolską, w serii: *Acta Apostolicae Saedis* (zob. AAS 70 (1978)8, s. 473–506; zob. też jego omówienie – Pasternak 1979, s. 81–105).

des Lecteurs” (dział listów do redaktora naczelnego) pozwala na tego typu otwartą korespondencję. Powierzenie kobiecie funkcji redaktora naczelnego w takim czasopiśmie świadczy o jej faktycznym docenieniu i można to uznać za zjawisko emancypacyjne. A nie zawsze tak jest.

Bohaterka wywiadu: „Godzenie nauki z kuchnią” (Tsogli 2013, s. 52–53) zdaje się łączyć kobiece role „emancypacyjne” z tymi uznawanymi tradycyjnie. Wydaje się też jednak, że nie jest to żadne *novum*. Wywiad przeprowadzony przez Gilberto Tsogli pokazuje kobietę, która wykonując jedną z najbardziej służebnych i prostych prac, studiuje i ogromnym wysiłkiem uzyskuje stopień naukowy doktora teologii. Jej doktorat można uznać za osiągnięcie „emancypacyjne”, a jej osobę za potwierdzenie możliwości intelektualnych kobiet, ale można to traktować w ten sposób tylko wtedy, jeśli wcześniej się zakładało, że jest inaczej. A przecież już samo takie założenie byłoby wyrazem dyskryminacji. Siostra Rita – kucharka i doktor teologii – jest jedną z wielu kobiet, które – wykonując rozmaite służebne prace – kształcą się i osiągają sukcesy naukowe. Można to uznać raczej za normę praktykowaną od dziesięcioleci niż za emancypacyjne osiągnięcie. Warto też zauważyć, że właśnie ten wywiad – jako jedyny w grupie wywiadów dodatku *Kobiety – Kościół – Świat* – przeprowadził mężczyzna.

3. Egzystencjalne problemy ogólnoludzkie

Część wywiadów z kobietami poświęcona jest problemom związanym z samą ludzką egzystencją, z którymi boryka się człowiek niezależnie od tego, jakiej jest płci. Rozmowy prowadzone z osobami znajdującymi się w centrum takich problemów – dotkniętymi niepełnosprawnością własną lub bliskich czy borykającymi się ze starością – pozwalają spojrzeć na te problemy z innej perspektywy. Odpowiednio przeprowadzone pokazują nie tyle chorobę czy starość jako problem, ile raczej człowieka, który w kolejnych etapach życia wciąż staje wobec nowych wyzwań związanych z własną nieporadnością, pozostając osobą zasługującą na szacunek. W ten sposób wywiady wypełniają jedno z podstawowych zadań dziennikarstwa, jakim jest kształtowanie kultury (zob. Chyliński, Russ-Mohl 2008, s. 30).

Dziennikarka Galeotti publikuje wywiad z międzynarodową wicekoordynatorką Arki – wspólnoty osób upośledzonych (Galeotti 2013b, s. 52–54). Pokazuje problem niepełnosprawności fizycznej i psychicznej w skali międzynarodowej, i w takiej samej skali przedstawia działalność Arki¹⁹ jako ratującej niepełnosprawnych przed sprowadzeniem ich do roli niepotrzebnej i bezwartościowej grupy bezimiennych. We współczesności, w której mówi się wiele o udogodnieniach dla

¹⁹ L’Arche, w Polsce znana jako Fundacja „Arka”, jest międzynarodową federacją wspólnot założonych dla osób upośledzonych umysłowo. Arka założona została w 1964 r. przez Jeana Vaniera. W 2013 roku liczyła już 137 wspólnot. Jej podstawowym zadaniem jest przygotowanie podopiecznych do aktywnego życia w społeczeństwie, do odnalezienia w nim przez każdą upośledzoną umysłowo osobę własnego miejsca i własnej roli (Galeotti 2013b, s. 54).

niepełnosprawnych, ciągle istnieją miejsca, w których etykieta niepełnosprawności decyduje o przedmiotowym traktowaniu człowieka.

Takie traktowanie – przeliczanie ludzi, decydowanie o wielkości liczebnej narodu, ekonomiczne podejście do człowieka – spowodowało w niektórych krajach ogromny spadek dzietności. Drastycznym przykładem takiej sytuacji jest Korea Południowa. Na jej przykładzie oparty jest temat wywiadu przeprowadzonego z Teresą Lee, Koreanką (Grimaldi 2014, s. 57–58). Uczy ona koreańskie kobiety metody skutecznego dochodzenia do rodzicielstwa. Rząd aż do 1996 roku płacił im za aborcję, a nawet sterylizację, obecnie zaś płaci za sztuczne zapłodnienie, bo okazało się, że nie będzie miał kto pracować na przyszłe emerytury. Ale problem starzenia się społeczeństwa dotyczy dziś także większości krajów Europy, dlatego temat wywiadu z Koreanką ma wagę ponadnarodową, a w dodatku porusza kwestię nie tylko społeczno-ekonomiczną, ale także temat godności poczucia człowieka i szacunku dla życia.

Kolejne wywiady, z 2015 roku, ukierunkowane są na dwa współcześnie niezwykle aktualne tematy: ubóstwo i starość. Poruszanie ich w sposób kształtujący postawy czytelników i uwrażliwianie ich na tak podstawowe problemy ludzkiej egzystencji jest niezwykle ważne w czasach, gdy rynek mediów podzielony został na dwa zasadnicze segmenty: informacyjny i rozrywkowy (Chyliński, Russ-Mohl 2008, s. 37). Taki podział nie uwzględnia miejsca w mediach dla problemów ogólnoludzkich, które można i należy poruszać z odniesieniem do hierarchii wartości.

„Ubóstwo to jest tak naprawdę wolność” (Swat 2015, s. 58–60) – taka definicja musi budzić kontrowersje, zważywszy na to, jak wiele ograniczeń łączy się z niemożnością zapłacenia za zwykłe rzeczy codziennego użytku, z jaką nieustanną troską o zaspokojenie podstawowych potrzeb łączy się nędza. I podobnie jak kontrowersyjnie brzmi tytuł wywiadu, tak znowu zaskoczenie budzi jego treść. Wywiad wcale nie jest rozmową tendencyjnie ukierunkowaną na religijną akceptację ubóstwa i pochwałę cnoty głoszonej przez Biedacznę z Asyżu. Przeciwnie – kierowany jest tak, by pokazać rozmaite oblicza nędzy, i to nędzy zawinionej przez człowieka, a konkretnie przez niedoskonałość systemu opieki społecznej. Jego bohaterami są bezrobotni, bezdomni, niepełnosprawni, wychowankowie domów dziecka, którzy nie mają szans na samodzielność finansową i własne miejsce na założenie rodziny. To wszystko jest wstępem do pytania o pojmowanie ubóstwa oraz o akceptację ubogich i niepełnosprawnych – także niepełnosprawnych intelektualnie – w Kościele.

W ten sposób temat ubóstwa zaczyna dotyczyć wszystkich członków społeczności narodu i Kościoła, a dziennikarka, dyskretnie kierująca taką rozmową, równie dyskretnie wypełnia obowiązek dziennikarza, jakim jest służba społeczeństwu (Sobczak 2000, s. 193). I niejako w tle takich spraw jawi się postać rozmówczyni – siostry Małgorzaty, która – jak sama mówi – „nie pracuje dla ubogich”, ale „żyje z nimi” (Swat 2015, s. 58), dbając o to, by nie czuli się oni „wiecznymi podopiecznymi”, by mogli sami funkcjonować i żyć godnie, zarabiając na życie własne i swojej rodziny.

„Wywiad z siostrą Emidią Bergamaschini” (Barbagallo 2015, s. 54–56), liczącą sobie w 2015 roku dziewięćdziesiąt pięć lat, jest opowieścią o starości. Starość pokazana jest z perspektywy osoby aktywnej przez osiemdziesiąt pięć lat – pracującej jako nauczycielka i dyrektorka szkół, misjonarka w Afryce, sekretarka generalna zgromadzenia – zaskoczona udarem mózgu. Ona sama, z takim doświadczeniem własnej niemocy, staje się cennym źródłem informacji nie tylko o sobie, ale przede wszystkim o tym, czym jest starość (Wolny-Zmorzyński i in. 2008, s. 62–63). Siostra Emidia nie opowiada o ciekawej pracy i rozmaitych sprawach z przeszłości, jak to zwykle robią ludzie w jej wieku, chcący podtrzymać złudzenie dawnej aktywności czasem „ważności”. Tematem jej wypowiedzi jest jej terażniejszość, szukanie możliwości innych form aktywności, odnajdywanie sensu w tych wszystkich drobnych sprawach, które wcześniej wydawały się „nic nie warte” (Barbagallo 2015, s. 54).

Najważniejsze w tym wszystkim jest osobiste, jednostkowe uczenie się własnej starości i innej perspektywy widzenia życia, świata, Kościoła, człowieka. Tematem tego wywiadu ostatecznie staje się nie tyle życie konkretnej osoby, ile życie ludzkie w ogóle, a w szczególności jego najtrudniejsza faza, jaką jest starość, od której człowiek oczekuje odpoczynku, a która okazuje się szkołą – obowiązkową i zmuszającą do bardzo żmudnej nauki.

Tematy przedstawionych tu wywiadów uzmysławiają całą skalę problemów, od najbardziej bulwersujących spraw – a zatem najpilniejszych do rozwiązania lub przynajmniej do zauważenia przez pewną promocję kobiet jako intelektualnie równych mężczyznom po ogólnoludzkie sprawy związane z ubóstwem i starością. W centrum każdego z wywiadów staje człowiek, czasem po cichu i z mozołem lub pasją wykonujący niedocenianą pracę, czasem naznaczony jakimś cierpieniem, niedostrzegany przez instytucje, często nierozumiany przez otoczenie. Wywiady uprzytamniają nie tylko sam problem pewnego opuszczenia takich ludzi, lecz także istnienie dla nich szansy oraz istnienie ludzi – kobiet – potrafiących dostrzec w nich ludzką godność i próbujących ją odbudowywać. To, co Jan Paweł II nazwał „geniuszem kobiety”²⁰, sprawia, że to jest możliwe.

III. Specyfika omawianych publikacji

Dziennikarze prowadzący wywiady z kobietami to niemal zawsze kobiety – to pierwsze wrażenie, jakie nasuwa się podczas analizy działu *Kobiety – Kościół – Świat*. Współcześnie stawia się raczej na płciową różnorodność interlokutorów jako szansę większej otwartości, ale też nie stanowi to zasady. Co zatem stanowi o specyfice omawianych wywiadów, czy w ogóle można o niej mówić?

Wydaje się, że tak. Jednym z najważniejszych kryteriów doboru tematu dla dziennikarza jest kryterium aktualności. Dziennikarze omawianego działu to kry-

²⁰ Określenie przywołuję za: Galeotti 2013a, s. 59.

terium przyjmują, traktując je nieco specyficznie. Na pierwszym miejscu stawiają aktualność problemu, a nie aktualność wydarzeń, co oznacza, że nie zajmują się najnowszymi sensacjami, ale sprawami, które we współczesności uznają za najważniejsze, niezależnie od tego, czy są to głośne wydarzenia, czy sprawy niezaważane przez inne media.

Przyjrzyjmy się tematom. Ujęte skrótowo, w hasła, prezentują się następująco: intelektualistki²¹, przemoc wobec kobiet, kobieta teolog, kobieta polityk, kucharka i teolog, współdecydująca o przyszłości Kościoła, redaktor naczelna, niepełnosprawność fizyczna i intelektualna, ubóstwo, starość, kwestia dietności i nanotechnologia. Gdyby potraktować te hasła jako elementy encyklopedii wiedzy o współczesności, to wypełniłyby przynajmniej dwa działy: role kobiety w świecie współczesnym i najważniejsze problemy ludzkości – zarówno kwestię człowieczeństwa każdej osoby współtworzącej globalną ludzką wspólnotę, jak i problemy cywilizacyjne. To specyfika kryterium aktualności wywiadów.

Wywiady prezentowane w omawianym dziale zwykle prowadzone są z osobami formalnie wpisanymi w struktury Kościoła, ale poruszają problemy kobiet z różnych środowisk i kontynentów. Tematyka wywiadów – otwierająca ogromne pole dla pokazania budzących niezdrowe emocje scen – zawsze ujmowana jest w taki sposób, by widoczny był problem i człowiek, który się z nim zmagają.

Forma publikacji – jak to wynika już z samej definicji wywiadu – daje dziennikarzowi pewną swobodę. Znamionują ją nawet dookreślenia znajdujące się w podtytułach: – czasem jest to „wywiad”, a czasem „rozmowa”, która pozwala na większą swobodę wypowiedzi (zob. Snopek 2014, s. 114). Ale sposób przedstawienia wywiadu może mieć formę inną niż dialogowa. Tak jest np. w numerze 6 z 2015 roku – tekst zatytułowany „Wywiad z siostrą Emidią Bergamaschini” ma konstrukcję odmienną niż typowe dla wywiadu następstwo pytań i odpowiedzi. Zaczyna się od obszernej wypowiedzi Jana Pawła II przywołanej jako cytat, później następuje komentarz i rozwinięcie tegoż cytatu oraz krótkie przedstawienie postaci Emidii Bergamaschini – stanowi to wstęp do wywiadu. Ale i potem, zamiast oczekiwanego pierwszego pytania do rozmówczyni, tekst kontynuowany jest w mowie zależnej, wbrew zasadzie uznającej przekaz w mowie niezależnej za jeden z podstawowych wyznaczników wywiadu (Fras 2005, s. 91) – jest więc swego rodzaju relacją z rozmowy, a nie rozmową.

Jako ukierunkowana wymiana pytań i odpowiedzi (Chyliński, Russ-Mohl 2008, s. 80) wywiad może być poprowadzony w samodzielnie opracowany sposób, tak by wydobyć od rozmówcy oczekiwane odpowiedzi bądź dłuższe wypowiedzi na dany temat. Dziennikarze prowadzący wywiady z kobietami w dodatku *Kobiety – Kościół – Świat* oczekują właśnie takich dłuższych wypowiedzi i choć podobnie jak w wywiadzie klasycznym istotny jest tam aspekt podmiotowy (Snopek 2014, s. 116), szeroko prezentujący osobę rozmówcy, to zasadniczo całość

²¹ W otwierającym dział reportażu dziennikarka Lucetta Scaraffia mówi o kobietach – doktorach Kościoła (Scaraffia 2012, s. 51–52).

ukierunkowana jest na poruszany problem, który ukazywany jest jako ważniejszy. Żaden z tych wywiadów nie ma charakteru przedmiotowego w znaczeniu akcji promocyjnej reklamującej jakąś rzecz czy miejsce. Role zaś, jakie przyjmują dziennikarze, zwykle są skromne, dziennikarz prowadzi rozmowę raczej z pozycji partnera-ucznia (Snopek 2014, s. 117–130), który chce się czegoś dowiedzieć od rozmówcy i poznać jego refleksje wynikające z wiedzy i doświadczenia, niż partnera-eksperta.

W prasowym wywiadzie dziennikarz pełni funkcje „reżyserskie” i nawet zwykle autorskie, choć nie jest autorem wszystkich wypowiedzi (Snopek 2014, s. 114). W omawianych wywiadach prowadzący je usuwają się w cień, ich reżyseria jest bardzo dyskretna i pozwala rozmówcy na dużą swobodę wypowiedzi.

Mówiąc o specyfice omawianych wywiadów, warto na koniec postawić jeszcze jedno pytanie – o ich tendencyjność.

Czy można o niej mówić? W drugiej połowie wieku XIX, w okresie pozytywizmu, uformowała się specjalna odmiana powieści nazywanej tendencyjną (Bachórz 1991, s. 746). Miała ona za pomocą wzorców postaci i postaw przekazywać idee tego nurtu w literaturze. Jeśli przyjrzeć się sposobowi przedstawiania niektórych tematów, wydaje się, że odgrywają one w wywiadach podobną, ilustratorską rolę. Bo np. kobieta teolog pozostaje kucharką, niezależnie od uzyskania doktoratu, a Sara Butler – członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej – rezygnuje z walki o kapłaństwo kobiet, jakby przyjmowała funkcję za cenę tamtych przekonań²².

Trzeba jednak pamiętać, że współcześnie określenie „tendencyjność” zwykle zabarwione jest pejoratywnie. Czy właśnie takie postrzeganie „tendencyjności” w wywiadach publikowanych w *Kobiety – Kościół – Świat* byłoby słuszne? Wydaje się, że sposób przedstawiania podjętych w nich tematów nie tyle jest tendencyjny, ile po prostu zgodny z założeniem czasopisma będącego „gazetą papieża”, która stała się pismem opiniotwórczym i która ma nie tylko informować, ale też wychowywać, trzymając się zasad określanych w dokumentach Kościoła.

Podsumowanie

Spośród ukształtowanych we współczesności dwóch odmian gatunku: wywiad-ankieta i wywiad-rozmowa (zob. Fras 2005, s. 91–92) – ta druga odmiana jest preferowana przez dziennikarzy dodatku *Kobiety – Kościół – Świat*. Nastawienie na osobę rozmówcy, traktowanie jej w sposób zindywidualizowany, a samej rozmowy jako jednorazowego spotkania i doświadczenia, decyduje o spontaniczności stawianych pytań i potrzebie wprowadzania do nich przez komentarze treści wcześniejszych odpowiedzi rozmówcy.

²² Obie te kobiety wydają się stanowić wzorce postaci przywiązanych do kobiecej uległości i ról służebnych, i jako takie mogłyby być dowodem na tendencyjność wywiadów w promowaniu dawnych ról kobiecych w społeczeństwie.

Wywiady publikowane w dziale *Kobiety – Kościół – Świat*, ze względu na poruszaną w nich tematykę i sam charakter ich prowadzenia, są wyrazem do wartościowywania kobiet we współczesności, nie tylko takiego, jakie promowane jest przez rozmaite ruchy emancypacyjne, ale i tego ujętego przez katolicką naukę społeczną²³. Co prawda, ukazują kobiety przede wszystkim w rozmaitych odmianach służby, ale są to funkcje za każdym razem przez nie wybierane i realizowane z wielkim zaangażowaniem, ujawniającym hart ich ducha i ogromne możliwości. Wydaje się, że takie wzorce kobiet są wyrazem nowego feminizmu jako ewangelicznego orędzia (Schumacher 2008, s. 8–10), zgodnie z którym kobiety włączane są do wszystkich sfer życia społecznego i stają się ich aktywnymi uczestniczkami.

Bibliografia

- Aubin C. (2014). Zbiorowy intelektualista. Wywiad z Dominique Quinio, redaktor naczelną „La Croix”. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 5 (361), s. 59–60.
- Araujo A.L. (2013). Przemoc jako narzędzie walki. Wywiad z Pauline Aveto, autorką książki o stosowaniu gwałtu jako broni w wojnach na kontynencie afrykańskim. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 1 (349), s. 52–54.
- Bachórz J. (1991). Powieść. W: J. Bachórz, A. Kowalczykowa (red.). Słownik literatury polskiej XIX wieku (s. 733–749). Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Barbagallo M. (2015). Jak żywa biblioteka. Wywiad z siostrą Emidią Bergamaschini, misjonarką urodzoną w roku 1920. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 6 (373), s. 54–56.
- Benedykt XVI (2011). List Benedykta XVI z okazji 150. rocznicy powstania *L'Osservatore Romano*. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 8–9 (336), s. 3–4.
- Białas-Zielińska K. (2010). Pozycja kobiety w nauczaniu społecznym Jana Pawła II. *Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie*, [brak nru tomu], s. 80–91.
- Belch K. (2007). Aktualne zadania w dziedzinie emancypacji kobiet. W: tenże. *Katolicka nauka społeczna* (s. 209–210). Kielce.
- Braun-Gałkowska M. (1989). *Nauczanie Jana Pawła II o kobietach*. Warszawa.
- Chyliński M., Russ-Mohl S. (2008). *Dziennikarstwo*. Warszawa.
- Dudek A. (1997). *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989–1995. Zarys historii politycznej Polski*. Kraków.
- Fras J. (2005). *Dziennikarski warsztat językowy*, wydanie II poprawione i uzupełnione. Wrocław.
- Galeotti G. (2012). Moc i pomoc kontra przemoc. Wywiad z s. Anną Bauchan, która ofiarom przemocy pomaga odzyskać godność. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 11 (347), s. 53–55.
- Galeotti G. (2013a). Misjonarka teologii. Rozmowa z Sarą Butler, członkinią Międzynarodowej Komisji Teologicznej. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 5 (352), s. 58–59.
- Galeotti G. (2013b). Później wybrałam wąską drogę. Wywiad z Christine McGrievy, międzynarodową koordynatorką Arki, wspólnoty osób upośledzonych i nie tylko. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 1 (349), s. 52–54.
- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J. (2002). *Słownik terminów literackich*. Wrocław–Warszawa–Kraków.

²³ Por. Belch 2007, s. 207–208.

- Grimaldi C.M. (2014). Od antykoncepcji do naprotechnologii. Rozmowa z Teresą Lee, która uczy metody Billingsów w Korei Południowej. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 7 (363), s. 57–58.
- Jan Paweł II (1988). List apostolski *Mulieris dignitatem*. Rzym.
- Kongregacja Nauki Wiary (15.10.1976). Deklaracja w sprawie dopuszczenia kobiet do kapłaństwa urzędowego „*Inter insigniores*”.
- Pasternak F. (1979). Wzajemne relacje między biskupami i zakonnikami w Kościele posoborowym. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny*, 22/3–4, s. 81–105.
- Pijaczyński M. (2004). Papież odznacza Suchocką, 19.10.2004 [<http://kosciol.pl/article.php/20041019135513542>; 31.10.2016].
- Saloni Z. (1968). *Tzw. pisma użytkowe*. Warszawa.
- Scaraffia L. (2011). Równość społeczna a ideologia „gender”. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 4 (332), s. 50–53.
- Scaraffia L. (2012). Kobiety doktorzy Kościoła. Reportaż o intelektualistkach w historii Kościoła. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 11 (347), s. 51–52.
- Scaraffia L. (2016). Decydowanie o przyszłości Kościoła. Wywiad z s. Carmen Sammut, przewodniczącą Międzynarodowej Unii Przełożonych Generalnych Zgromadzeń Żeńskich. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 2 (380), s. 59–61.
- Schumacher M.M. (2008). *Kobiety w Chrystusie. W stronę nowego feminizmu*. Warszawa.
- Snopek J. (2014). Gatunki pograniczne (informacyjno-publicystyczne). W: K. Wolny-Zmorzyński, A. Kaliszewski, J. Snopek, W. Furman. *Prasowe gatunki dziennikarskie* (s. 113–132). Warszawa.
- Sobczak J. (2000). *Obowiązki i prawa dziennikarzy*. W: tenże. *Prawo prasowe*. Warszawa.
- Swat D. (2013). Ja też zostałam odznaczona przez papieża. Wywiad z Hanną Suchocką, pierwszą kobietą premierem w historii Polski. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 7 (353), s. 58–59.
- Swat D. (2015). Ubóstwo to jest tak naprawdę wolność. Rozmowa z siostrą Małgorzatą Chmielewską. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 2 (369), s. 58–60.
- Tatarkiewicz W. (1988). *Historia filozofii*, t. 1: *Filozofia starożytna i średniowieczna*. Warszawa.
- Tsogli G. (2013). Godzenie nauki z kuchnią. Rozmowa z s. Ritą, doktorem teologii i kucharką w rzymskim Kolegium Capranica. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 12 (357), s. 50–52.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W. (2006). *Gatunki dziennikarskie. Teoria, praktyka, język*. Warszawa.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W., Pokorna-Ignatowicz K. (2008). *Źródła informacji dla dziennikarza*. Warszawa.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Snopek J., Furman W. (2014). *Prasowe gatunki dziennikarskie*. Warszawa.
- Zwoliński A. (2015). *Kobieta silna płeć*. Kraków.

STRESZCZENIE

Wywiady mogą mieć charakter tendencyjny i ściśle reżyserowany przebieg. Czy czasopismo nazywane „gazetą papieża” publikuje właśnie takie wywiady? Szczególnie interesujący może być dział poświęcony kobietom i ich roli w Kościele i świecie. Czy w czasach ideologii gender i haseł nowego feminizmu wywiady z kobietami mają specyficzny charakter? Jakie kobiety i jakie idee ukazują oraz w jakiej formie? Celem artykułu jest próba odpowiedzi na te pytania. Praca ma charakter przeglądowo-analityczny i opiera się na wywiadach publikowanych w dziale *Kobiety – Kościół – Świat* w *L'Osservatore Romano* od czasu powstania działu – od 2012 do czerwca 2016 roku. Ujawnia, że dział promuje wzorce kobiet łączące idee emancypacyjne i założenia nowego feminizmu.

Słowa kluczowe: wywiad, dziennikarstwo, kobieta, społeczeństwo, emancypacja, feminizm